

Ситник О.І. Водні антропогенні геоекотони міжзонального геоекотону «лісостеп-степ» Правобережної України.

У статті розглядаються особливості виділення геоекотонів антропогенних ландшафтів у межах міжзонального геоекотону «лісостеп – степ» Правобережної України, що пояснюється наявністю великої кількості штучних водойм, зарегульованістю стоку і позначається на механізмі формування та розвитку ландшафтних комплексів.

Ключові слова: екотон, геоекотон, міжзональний геоекотон, «лісостеп – степ», Правобережна Україна, водні антропогенні ландшафти.

Sytnyk O. The aquatic anthropogenetic geocotones of interzonal geocotone "Forest Steppe-Steppe" of the Right-bank of Ukraine.

The specialities of the distinguish geocotones of the aquatic anthropogenetic landscapes in the area of the interzonal geocotone "Forest Steppe-Steppe" of the Right-bank of Ukraine were examined in the article. The availability of many artificial basins, flowing regulation are change the mechanism of forming and development landscapes.

Keywords: ecotone; aqua anthropogenetic landscapes; interzonal geocotone; "Forest Steppe-Steppe"; Right-bank of Ukraine.

Ситник А. И. Водные антропогенные геоекотоны межзонального геоекотона «лесостепь – степь» Правобережной Украины.

В статье рассматриваются особенности выделения геоекотонных водных антропогенных ландшафтов в пределах межзонального геоекотона «лесостепь – степь» Правобережной Украины, что объясняется наличием большого количества искусственных водоемов, регулированостью стока и отражается на механизме формирования и развития ландшафтных комплексов.

Ключевые слова: экотон, геоекотон, межзональный геоекотон, «лесостепь – степь», Правобережная Украина, водные антропогенные ландшафты.

Надійшла до редколегії 12.06.2013

УДК 911.9:5

Костів Л. Я., Яворський Б. І.

*Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ЛАНДШАФТНІ ПЕРЕДУМОВИ ОПТИМІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ ЦЕНТРАЛЬНОГО ПОДІЛЛЯ

Ключові слова: екологічна мережа, природоохоронна територія, екологічний коридор, природне ядро, ландшафт, місцевість, урочище

Зростання техногенних навантажень на ландшафти спричинює розвиток цілого ряду негативних процесів, які погіршують їхній стан. Ці процеси характерні і для ландшафтів Центрального Поділля, які є антропогенно сильно перетвореними внаслідок орієнтації їхнього природокористування на реалізацію малозатратного і рентабельного варіанта використання земель, без урахування структурних особливостей. Виходячи з цього, надзвичайно актуальною проблемою на сьогодні є формування екомережі регіону на основі ландшафтного підходу, що дає змогу розробити науково обґрунтовані заходи з раціонального

природокористування шляхом оптимізації ландшафтів регіону враховуючи їхню структуру та динаміку.

В останні роки формування національної екомережі є пріоритетним напрямом екологічних стратегій України, а вивчення питань, пов'язаних із особливостями формування регіональних екомереж є перспективним напрямом дослідження в сучасній географічній науці. Цій безперечно актуальній тематиці у даному регіоні було присвячено низку наукових досліджень. Схему основних елементів екологічної мережі Поділля запропонував О. В. Мудрак. На ній у межах Центрального Поділля виділено Верхньобузьку ключову територію національного рівня та дві сполучні регіональні території Горинь-Красилівсько-Бузьку та Західнобузьку [6]. Царик Л. П. проаналізував біоцентрично-мережеву структуру Поділля у розрізі ландшафтів, виокремив екоформуючі вузли різних рівнів для цієї території [10]. Все ж більшість публікацій стосуються досліджень екомереж у розрізі адміністративних областей. Вузлові елементи перспективної екомережі в розрізі основних ландшафтів і груп ландшафтів Тернопільської області, в межах якої розташована західна частина Центрального Поділля, оцінено та виокремлено Цариком Л. П. [11]. Біликом Р. Г. обґрунтовано засади формування та розвитку екологічної мережі Хмельницької області [2], а Л. С. Юглічком, та Т. В. Виговською проаналізовано її структурні елементи [12]. Екомережа Вінницької області, у межах якої розташована східна частина Центрального Поділля, розглядалася у публікаціях Ю. В. Яцентюка [13], О. В. Мудрака [6] та інших науковців. Водночас, цілісної характеристики екомережі всього Центрального Поділля та напрямків шляхів її оптимізації на основі ландшафтного підходу не було проведено.

Для висвітлення даного питання використано реєстр ПЗФ Тернопільської, Хмельницької та Вінницької областей, дані інституту землеустрою, обласних управлінь природи навколишнього природного середовища, польові дослідження. У процесі дослідження враховано методичні рекомендації щодо формування та оптимізації структурних елементів екомережі таких учених, як Ю. Р. Шеляг-Сосонко, М. Д. Гродзинський [9]. В основу виокремлення просторових структур екомережі нами покладено ландшафтний підхід.

Центральне Поділля характеризується височинним рельєфом із переважаючими висотами 300 – 350 м; суцільним покривом лесових суглинків; значним вертикальним і горизонтальним розчленуванням; поширенням інтенсивного площинного змиву та локальним розповсюдженням ярів і зсувів; помірно-континентальним кліматом з м'якою зимою та досить теплим літом; поширенням чорноземів типових і опідзолених, темно-сірих, сірих і ясно-сірих ґрунтів; своєрідним типом природної (доагрикультурної) рослинності – дубові ліси з домішкою граба на височинних розчленованих поверхнях та лучні степи з багатим різнотрав'ям на плоских; інтенсивним сільськогосподарським використанням зі значною розораністю, що становить майже 70 % території.

Відмінності у тектоніці, геологічній будові, морфоструктурних і морфоскульптурних особливостях рельєфу, кліматичних умовах, а також ґрунтово-рослинному покриві, що обумовили формування і специфічне поєднання природних територіальних комплексів локального рівня місцевостей та урочищ, були підставою для виділення нами у межах Центрального Поділля трьох ландшафтів – Авратинського, Хмельницького і Меджибіжського.

Правовою основою формування екологічної мережі є закони України «Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки» [8] та «Про екологічну мережу України» [7]. Формування екомережі здійснюють шляхом збільшення площі земель з природними ландшафтними комплексами до рівня, достатнього для збереження їхнього різноманіття, близького до притаманного щодо них природного стану, та формування їхньої територіально єдиної системи, побудованої відповідно до забезпечення можливості природних шляхів міграції та поширення видів рослин і тварин, яка забезпечуватиме збереження природних екосистем, видів рослинного і тваринного світу та їхніх популяцій [8].

Головними елементами екомережі Центрального Поділля, що формують її каркас, є екологічні коридори національного значення, зокрема поздовжні – Дністровський та Південно-Бузький і поперечний – Галицько-Слобожанський, а також локальні природні ядра (рис. 1). Їхня головна функція – забезпечення взаємозв'язків між природними екосистемами [7]. Екокоридори пов'язують природні ядра і налічують існуюче біорізноманіття різного ступеня природності, а також території, що підлягають ренатурації. Природними ядрами досліджуваного регіону слугують створений 2008 року Природний національний парк «Верхнє Побужжя» (площею 832 км² у межах Центрального Поділля) та інші природно-заповідні території й об'єкти загальнодержавного та місцевого значення (заказники, пам'ятки природи, пам'ятки садово-паркового мистецтва, заповідні урочища) загальною площею 80,4 км² (з природно-заповідною мережею парку «Верхнє Побужжя» включно).

Проте наявна в регіоні мережа природно-заповідних територій не охоплює різноманітності всіх ландшафтних комплексів і не формує цілісної системи екологічної мережі, що повинна забезпечувати стійкість ландшафтних систем, збереження біологічного і ландшафтного різноманіття. В Авратинському ландшафті, який має найвищу для Центрального Поділля ступінь антропогенної перетвореності, площа земель, зайнятих природно-заповідним фондом є найменшою в регіоні і сягає всього 0,6 %. Водночас зазначений ландшафт перетинають три екологічні коридори національного значення, приурочені переважно до ландшафтних місцевостей поверхонь заплав та низьких терас. Дністровський коридор на території ландшафту з'єднує ряд невеликих природних осередків, представлених гідрологічними та орнітологічними заказниками в долині р. Збруч, найбільшим з яких є Збручанський гідрологічний заказник

місцевого значення. Об'єднання його з Мединським та Ожигівським гідрологічними і Підволочиським орнітологічним заказниками даватиме змогу сформувати природне ядро місцевого значення загальною площею понад 600 га (рис. 1).

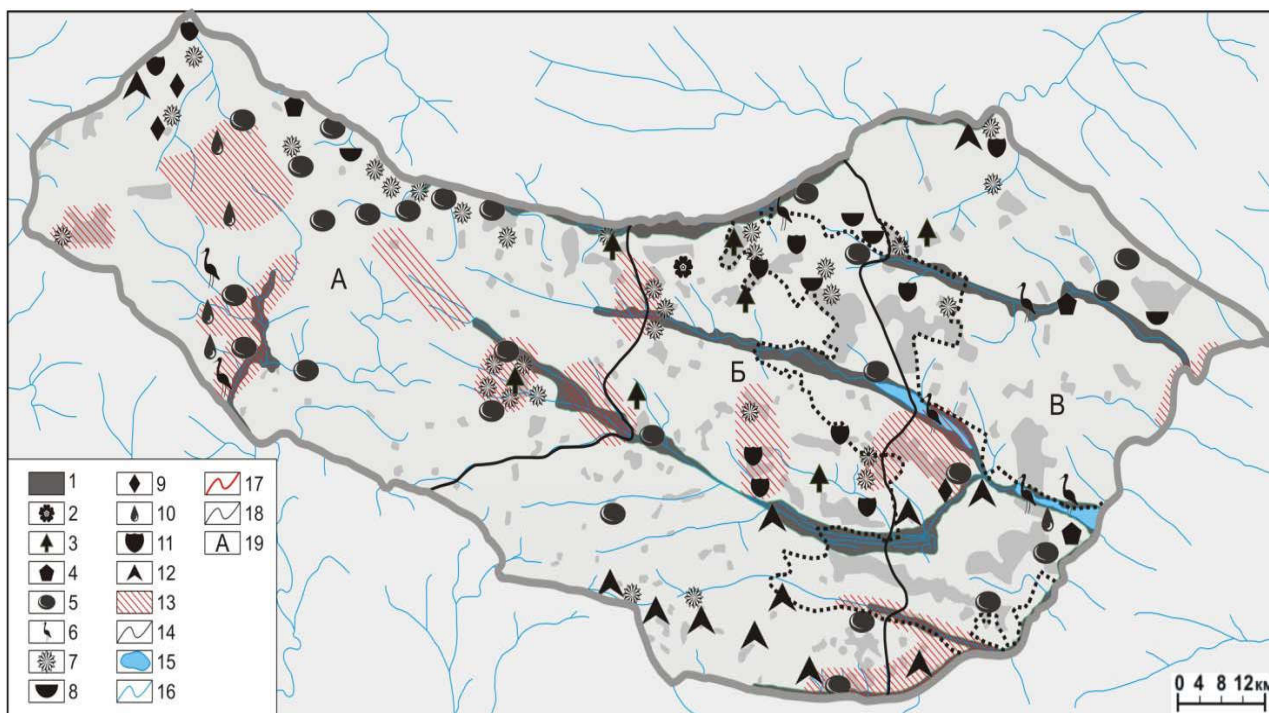

Рис. 1. Екомережа Центрального Поділля

Екомережа: 1 - екологічні коридори; заказники: 2 - ботанічні; 3 - лісові; 4 - ландшафтні; 5 - гідрологічні; 6 - орнітологічні; Пам'ятки природи: 7 - ботанічні; 8 - комплексні; 9 - геологічні; 10 - гідрологічні; 11 - заповідні урочища; 12 - парки - пам'ятки садово-паркового мистецтва; 13 - пропонувані осередки екомережі; 14 - межі природного національного парку "Верхнє Побужжя"; 15 - стави; 16 - ріки. Межі: 17 - Центрального Поділля; 18 - ландшафтні; 19 - індекси ландшафтні (А - Авратинський; Б - Хмельницький; В - Меджибізький).

Галицько-Слобожанський лісостеповий коридор, покликаний забезпечувати природні зв'язки зонального характеру на території Авратинського ландшафту, представлений фрагментарно, а саме: ділянками місцевостей поверхонь заплавл та низьких терас річок Случі, Жерді, Жирака, Грабарки, Бованця, а також вторинно залуженими ділянками місцевостей випуклих вододільних слаборозчленованих поверхонь з лучними степами на чорноземах типових, плоских понижених вододільних поверхонь з остепнілими луками на чорноземних та лучно-чорноземних ґрунтах, плоских слабоувігнутих слаборозчленованих поверхонь з лучними степами та остепнілими луками на чорноземних та чорноземно-лучних ґрунтах і вторинними дубово-грабовими лісами в місцевостях сильнорозчленованих горбисто-балкових поверхонь на чорноземах типових та опідзолених. Коридор охоплює незначні за площею гідрологічні та орнітологічні заказники та заповідні урочища місцевого значення. Для посилення екологічного каркасу цього коридору в межах Авратинського ландшафту на території лісового масиву Луб'янки, де зосереджено декілька лісових пам'яток природи, доцільно створити природне ядро між населеними пунктами Діброва, Добромірка, Верхні Луб'янки, Синява на площі до 500 га у складі планованого ландшафтного заказника Луб'янки площею 800 га [7].

Південно-Бузький екологічний коридор у Авратинському ландшафті охоплює низку урочищ місцевостей заплав і низьких терас Південного Бугу сформованих у давніх долинах та урочищах придолинних схилів місцевостей міжрічкових слабо- та середньоеродованих поверхонь. Він з'єднує кілька природоохоронних територій різних категорій. Головними з них є гідрологічні заказники «Бубнівський» та «Юхимовецький» і лісовий заказник «Бубнівський ліс». Пропонуємо об'єднати ці природоохоронні території, а також ділянки, що їх оконтурюють і розташовані між населеними пунктами Бубнівка, Юхимівці та Наркевичі, у єдиний масив, і сформувати природне ядро місцевого значення загальною площею 350 га для охорони грабово-дубових фітоценозів та фітоценозів заплавного торфового болота. У травостої зустрічається деякі види, занесені до Червоної книги України [5]. Ще одне природне ядро місцевого значення доцільно сформувати між населеними пунктами Захарівці і Чорний Острів у місцевостях заплав та терас Пд. Бугу. Тут на території близько 150 га охоронятимуть невеликі за площею високотравні староруслові болота з багатою рослинністю (кілька видів занесено до Червоної книги України) [1, 4].

У верхів'ях Збруча, Случі та Жерді Дністровський та Галицько-Слобожанський коридори з'єднуються. У цій частині Авратинського ландшафту зі своєрідним набором урочищ місцевостей випуклих вододільних слаборозчленованих поверхонь, плоских понижених вододільних поверхонь, плоских слабоувігнутих слаборозчленованих поверхонь доцільно сформувати локальне ядро для відновлення біоценозів лучних степів і остепнілих лук площею понад 3 000 га. Його основою можуть стати гідрологічні заказники «Авратинський», «Жердя» та «Новоіванківський». Пропонуємо виведення з ріллі та залучення урочищ плоских слабопонижених поверхонь, днищ постійних водотоків та їхніх схилів на відстані 50 м по обидва боки від урізу води, пологосхилих та слабоспадистих водозборів, видовжених та овальних понижень. Доцільність створення локального осередку на цій антропогенно зміненій території пов'язана з багатством та різноманіттям урочищ з одного боку, та їхньою репрезентативністю – з іншого.

Природне ядро локального рівня загальною площею 460 га доцільно сформувати також у верхів'ях Південного Бугу, повністю вивівши зі сільськогосподарського використання урочища видовжених понижень та їхніх схилів і днищ постійних водотоків місцевості плоских слабоувігнутих слаборозчленованих поверхонь, у яких розташовані витoki р. Південний Буг, а також урочищ місцевості поверхонь заплав і низьких терас до с. Купіль. Це природне ядро з'єднується екокоридорами місцевого значення з осередками Галицько-Слобожанського екокоридору, якими є Грабарівський і Маначинський гідрологічні заказники, розташовані у південній частині ландшафту, та Іваньківський гідрологічний заказник у північній частині (див. рис. 1). Запропоновані заходи, спрямовані на збільшення площ існуючих природних осередків та створення нових, значно

розширяють і зміцнюють каркас екологічної мережі Авратинського ландшафту та зменшують антропогенне навантаження на нього.

Хмельницький ландшафт є сильноперетвореним з невисокою лісистістю, яка становить 7,27 % території ландшафту, проти 16,8 %, що вважають науково обґрунтованою нормою для лісостепу [3]. Отже, одним із заходів оптимізації ландшафту є заліснення ще близько 180 км² земель. Оскільки розораність Хмельницького ландшафту сягає понад 63 %, то лісові території доцільно створювати шляхом ренатуралізації (консервації) орних земель, передусім еродованих. Ці заходи необхідно узгоджувати з концепцією формування національної екологічної мережі (див. рис. 1). Через територію Хмельницького ландшафту проходять меридіональний Південно-Бузький та широтний Галицько-Слобожанський (лісостеповий) екологічні коридори національного значення та кілька екокоридорів локального значення, що з'єднують його ядра, (природоохоронні території), площа яких у межах ландшафту становить сьогодні 1,23 %.

Складовими екомережі Південно-Бузького коридору відповідно до «Закону про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000 – 2015 роки» [8] (2000), є заплавні луки, чагарники, сіножаті, схилі землі з незначним рослинним покривом, ліси, водні об'єкти. Вони розташовані у місцевостях поверхонь заплів та низьких терас, сформованих у давніх долинах ріки Південний Буг та придолинних схилах місцевості сильнорозчленованих міжрічкових поверхонь. Ширина Південно-Бузького екокоридору в Хмельницькому ландшафті коливається в межах 2 – 6 км, що є достатнім для виконання покладених на нього функцій. Однак найслабшою ланкою коридору є сильнозмінена ділянка долини Південного Бугу у межах м. Хмельницького. Русло ріки змінене та каналізоване, урочища заплів Південного Бугу та її правих приток Плоскої і Кудинки осушені та зайняті житловою і промисловою забудовою, відстійниками, городами, садами; на невеликих ділянках поширені чагарники та заболочена лучна рослинність. З метою покращення екологічної ситуації доцільно заборонити будь-яку забудову в урочищах заплів та здійснити залучення городніх ділянок.

Південно-Бузький екокоридор з'єднує два природні осередки локального рівня, в основу котрих закладено об'єкти природно-заповідного фонду. Грузевицький осередок охоплює територію між селами Мар'янівка, Грузевиця, Олешин та включає два заказники місцевого значення – Грузевицький гідрологічний площею 324 га та Осташинський лісовий площею 222 га [1, 4]. Охороняють болота, колишні торф'яні кар'єри, зарослі водно-болотною рослинністю, та лісову рослинність. Доцільно збільшити площу природно-заповідних територій у цьому осередку до 800 га завдяки вилученню з господарського використання урочищ місцевості поверхонь заплів та низьких терас, сформованих у давніх долинах, та урочищ днищ постійних водотоків і лісовкритих схилів місцевості сильнорозчленованих міжрічкових поверхонь. З метою збільшення лісистості доцільно заліснити

урочища орних слабоспадистих та спадистих схилів та водозборів місцевості сильнорозчленованих міжрічкових поверхонь.

Ще одне природне ядро локального рівня у Хмельницькому ландшафті доцільно сформувавши на основі заповідних об'єктів місцевого значення, а саме: Давидковецького лісового заказника, створеного для охорони лісового масиву високопродуктивних насаджень дуба черешкового; Лезнівецького заповідного урочища та Бахматовецького зоологічного заказника, об'єднавши їх у єдиний масив, площа якого разом з буферними зонами становитиме 2 400 га. Значна частина цієї території розташована у заліснених схилових урочищах місцевості сильнорозчленованих міжрічкових поверхонь, урочища першої та другої терас місцевості поверхонь заплав та низьких терас, сформованих у давніх долинах, менші площі займають лучні заплавні урочища місцевостей поверхонь заплав.

Основою Галицько-Слобожанського екокоридору в межах Хмельницького ландшафту є створений наприкінці 2008 року Національний природний парк «Верхнє Побужжя». У його межах можна виокремити Слуцький екомережиформуючий вузол, що включає природні ядра, представлені заказниками місцевого значення – Кузьминським орнітологічним площею 918 га і Красилівським лісовим площею 85 га та Слуцьким локальним екокоридором. Кузьминський заказник створений для охорони заплавної гідрокомплексу з лісовим масивом населеним раритетними видами орнітофауни в урочищах місцевості поверхонь заплав та низьких терас р. Случ. Красилівський заказник створений для охорони селекційного насінневого комплексу дуба звичайного в урочищах місцевості сильнорозчленованих міжрічкових поверхонь [1]. Територію природного парку доцільно розширити на схід уздовж течії Случі і долучити до неї Воронковецький гідрологічний заказник. Пропонуємо об'єднати гідрологічний та орнітологічний заказники в один, збільшивши у такий спосіб площу природоохоронної території до 1 600 га, а загальна площа, яка міститиме буферну зону, становитиме 3 600 га.

Ще одним екоформуєчим вузлом, що вирізняється в межах природного парку «Верхнє Побужжя» є Бужоцький, що частково розташований у Хмельницькому ландшафті (значна його частина розташована у Меджибіжському). У Хмельницькому ландшафті цей вузол поєднує Бужоцький екокоридор регіонального значення та природний осередок, представлений Маломолинецьким гідрологічним заказником загальнодержавного значення. Бужоцький екокоридор налічує урочища поверхонь заплав та низьких терас, зайнятих заплавленими луками, чагарниками, сіножатями, та водні об'єкти (водосховища, стави та ін.). Маломолинецький гідрологічний заказник створений на площі 410 га для охорони типової лучно-болотної рослинності та орнітокомплексу ПТК заплав р. Бужок (ліва притока р. Південний Буг) [1, 4].

Вовківський екоформуєчий вузол локального рівня, як і описаний вище переважно розміщений у Меджибіжському ландшафті. У Хмельницькому ландшафті він охоплює Вовківський екокоридор,

сформований урочищами місцевості поверхонь заплав, та природний осередок, представлений Вовчанським гідрологічним заказником місцевого значення. Заказник створений для охорони природного заплавного комплексу р. Вовк, ширина якого 500–1 000 м. У Хмельницькому ландшафті Вовчанський гідрологічний заказник охоплює сукупність заростаючих торфових кар'єрів, які залишилися без рекультивації, та окремих, вцілілих від осушення ділянок купинно-осокових боліт [1].

Природні осередки Галицько-Слобожанського коридору сформувалися на основі Западинського лісового заказника, ботанічного заказника «Гайдучина», Лісогриневецького заповідного урочища, заповідного урочища «Корчі» та деяких інших, менших за площею природоохоронних територій. Їхня загальна площа ледь сягає 300 га і потребує збільшення удвічі. Розширення площ заповідних територій доцільно здійснювати як за рахунок лісових масивів господарського використання (Западинський лісовий заказник, заповідне урочище «Корчі»), так і за рахунок заліснення та залучення урочищ спадистих та сильноспадистих схилів і водозборів.

Меджибізький ландшафт теж належить до сильноперетворених, однак має найменшу у Центральному Поділлі розораність земель (62,75 %), найвищу лісистість (9, 94 %) та порівняно значні площі, зайняті природоохоронними об'єктами різних категорій (2,69 %). Однак площі земель з природними ландшафтними комплексами ще не є достатніми для збереження ландшафтного та біологічного різноманіття і потребують збільшення. Розширення цих площ доцільно здійснювати в контексті розбудови екомережі досліджуваної території, основою якої повинен стати Національний природний парк «Верхнє Побужжя», що займає майже третину Меджибізького ландшафту (див. рис. 1).

Південно-Бузький екокоридор національного значення у межах національного парку представлений Бужоцьким екоформуючим вузлом. У Меджибізькому ландшафті він включає природоохоронні території загальною площею понад 2 000 га, представлені орнітологічними заказниками Ярославським, Щедрівським, «Левада», гідрологічним заказником «Безодня» та низкою пам'яток природи, що з'єднуються локальним Бужоцьким та національним Південно-Бузьким екокоридорами. На цьому проміжку ширина обох коридорів є незначною – 1 – 2 км. Природні ядра займають урочища поверхонь заплав та низьких терас, зайнятих евтрофними заплавними болотами, справжніми і болотистими луками, а також Новоставським та Щедрівським водосховищами. Природоохоронні території цього екоформуючого вузла і в Хмельницькому і в Меджибізькому ландшафтах є просторово розімкнутими. Тому доцільно об'єднати їх у єдиний природоохоронний масив, складений урочищами поверхонь заплав і низьких терас річки Бужок, а у найвужчих ділянках – і урочищами придолинних схилів місцевостей сильнорозчленованих міжрічкових поверхонь. Планована площа цього масиву становить понад 5 000 га.

У межах Південно-Бузького екокоридору доцільно виділити природне ядро між селами Новокостянтинів і Нова Синявка площею 300 га з організацією на цій території комплексного заказника місцевого значення. Цей природний осередок охоплює урочища місцевостей поверхонь заплав і низьких терас Південного Бугу та Ікви й урочища придолинних стрімких схилів місцевостей сильнорозчленованих поверхонь. Ландшафтна різноманітність ділянки обумовлює багатство і різноманітність рослинного покриву – поширення степових ценозів у схилових урочищах та петрофітних в урочищах кам'яних відслонень.

Ще одним екоформуючим вузлом Меджибізького ландшафту, розташованим у межах Національного парку «Верхнє Побужжя», є Вовківський вузол. Він включає Вовківський екокоридор локального рівня та Вовчанський гідрологічний заказник площею 1 629,5 га; верхня, незначна його частина, належить до Хмельницького ландшафту. У Меджибізькому ландшафті значні площі в заказнику займають різні за ступенем зволоження високотравні луки, зарості верб, ділянки водної рослинності, плеса.

Унікальним ландшафтним різноманіттям для Центрального Поділля характеризується Шпичинецький гідрологічний заказник, що теж належить до Національного природного парку «Верхнє Побужжя». Його територія не є великою (55,2 га), проте охоплює урочища місцевостей поверхонь прохідних долин, придолинні схилові урочища місцевостей хвилястих поверхонь та міжрічкових сильнорозчленованих поверхонь. Для охорони всіх видів урочищ місцевостей прохідних долин доцільно розширити територію заказника до с. Копачівка, у такий спосіб збільшивши його площу ще на 200 га.

Іквинський екокоридор локального рівня об'єднує низку природоохоронних територій, розташованих у місцевостях поверхонь заплав та низьких терас річки Ікви (лівої притоки Південного Бугу). Найбільшими з них є Старокостянтинівський (належить до Природного парку «Верхнє Побужжя») та Христосівський гідрологічні, Миколаївський орнітологічний, Теліжинський ландшафтний заказники. З метою удосконалення екомережі ландшафту ці заказники доцільно об'єднати у єдиний природний осередок площею понад 1 200 га, долучивши до них Підгірянський лісовий заказник.

Крім територій ПЗФ, до екомережі Меджибізького ландшафту доцільно залучати землі лісового фонду, котрі, згідно з Лісовим кодексом, виконують переважно екологічні функції і мають обмежене експлуатаційне значення. З метою збільшення лісистості до науково обґрунтованої норми потрібно заліснити ще понад 10 300 га урочищ розораних схилів та водозборів крутістю понад 7°.

Територія Центрального Поділля є однією з найскладніших щодо формування регіональної екомережі, оскільки має високий ступінь розораності земель (70%), значні екологічні видозміни ландшафтних комплексів, один із найменших показників заповідності (менше 2 %) Проте, не дивлячись на значну антропогенну трансформацію, регіон має значні

показники біотичного та ландшафтного різноманіття, перспективи для розширення ПЗФ.

Список літератури

1. "Верхне Побужжя" – проєктований Національний природний парк України (Хмельницька обл.) / [Андрієнко Т. Л., Казімірова Л. П., Білик Р. Г. та ін.] ; під ред. Т. Л. Андрієнко. – Кам'янець-Подільський : Мошинський, 2007. – 40 с. 2. Білик Р. Г. Екологічна мережа: глобальні та регіональні аспекти розвитку природоохоронної справи / Р. Г. Білик, Л. П. Казімірова // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – Хмельницький : Еріада-М, 2005. – С. 75–78. 3. Бяллович Ю. П. Нормативы оптимальной лесистости равнинной части УССР / Ю. П. Бяллович // Лесоводство и агромелиорация. – 1972. – Вып. 28. – С. 54–65. 4. Заповідні перлини Хмельниччини / [за ред. Т. Л. Андрієнко] – Хмельницький : Інтрада, 2006. – 220 с. 5. Костюшин В. Південно-Бузький меридіональний екологічний коридор: стислий огляд біорізноманіття та найцінніші території / Костюшин В., Куземко А., Онищенко В. – К. : Чорноморська програма Ветландс Інтернешнл, 2007. – 92 с. 6. Мудрак О.В. Збалансований розвиток екомережі Поділля: стан, проблеми, перспективи : монографія / О.В. Мудрак. – Вінниця : Главацька Р.В., 2012. – 914 с. 7. Про екологічну мережу України : Закон України від 24 червня 2004 р. // Урядовий кур'єр. – 2004. – № 172. – Ст. 25. 8. Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000 – 2015 роки : Закон України від 21 вересня 2000 р. // Урядовий кур'єр. – 2000. – № 207. 9. Формування регіональних схем екомережі (методичні рекомендації) / [за ред. Ю. Р. Шеляга-Сосонко]. – К. : Фітосоціоцентр, 2004. – 71 с. 10. Царик Л. П. Географічні засади формування і розвитку природоохоронних систем Поділля: концептуальні підходи, практична реалізація / Л. П. Царик. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2009. – 320 с. 11. Царик Л. П. Регіональна екологічна мережа: географічні аспекти формування і розвитку (на матеріалах Тернопільської області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.11 "конструктивна географія та раціональне використання природних ресурсів" / Л. П. Царик. – Чернівці, 2005. – 20 с. 12. Юглічек Л. С. Екологічна мережа Хмельниччини : монографія / Л. С. Юглічек, Т. В. Виговська. – Хмельницький : ХУУП, 2012. – 97 с. 13. Яцентюк Ю.В. Екомережа Вінницької області / Ю. В. Яцентюк. – Вінниця : Едельвейс і К, 2011. – 128 с.

Костів Л. Я., Яворський Б. І. Ландшафтні передумови оптимізації екологічної мережі Центрального Поділля.

Проаналізовано екологічну мережу ландшафтів Центрального Поділля., основними елементами котрої є екологічні коридори національного значення, зокрема поздовжні – Дністровський та Південно-Бузький і поперечний – Галицько-Слобожанський. На основі ландшафтного підходу запропоновано шляхи її оптимізації.

Ключові слова: екологічна мережа, природоохоронна територія, екологічний коридор, природне ядро, ландшафт, місцевість, урочище

Kostiv L., Yavorskyi B. Landscape preconditions for optimization of Central Podolian econet.

The Central Podolian econet, the main elements of which are wildlife corridors of national significance namely Dnistrovskiyi, Pivdenno-Buzkyi lengthwise and Halytsko-Slobozhanskyi cross-cut corridors, is analyzed. The strategies of the optimization of the Central Podolian econet are suggested on the basis of landscape approach.

Keywords: ecological network, landscape, natural nucleus, protected area, stow, terrain, wildlife corridor.

Костив Л. Я., Яворський Б. И. Ландшафтные предпосылки оптимизации экологической сети Центрального Подолья.

Проанализирована экологическая сеть ландшафтов Центрального Подолья., основными элементами которой есть экологические коридоры национального значения,

в частности продольные – Днестровский и Юго-Бугский и поперечный – Галицко-Слобожанский. На основе ландшафтного подхода предложены пути ее оптимизации.

Ключевые слова: экологическая сеть, природоохранная территория, экологический коридор, ландшафт, местность, урочище.

Надійшла до редколегії 18.06.2013

УДК 910.3:556(477.75)

Соцкова Л.М., Позаченюк Е.А., Смирнов В.О.

Таврійський університет ім. В. І. Вернадського

КОНФЛИКТЫ ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ В ПРЕДЕЛАХ ЗОН САНИТАРНОЙ ОХРАНЫ ВОДНЫХ ОБЪЕКТОВ КРЫМА

Ключевые слова: зона санитарной охраны водных объектов, округ санитарной охраны курорта, водохранилище, озеро, конфликты природопользования

Актуальность исследования связана с неблагоприятными тенденциями ухудшения качества поверхностных и вод под влиянием высокой техногенной нагрузкой и дигрессией ландшафтов Крыма. Водные объекты региона весьма своеобразны: к ним относят реки, сухоречья, озера и водохранилища антропогенного генезиса (на местном стоке и наливные из системы Северо-Крымского канала). Признаки экологического неблагополучия выявлены для многих рек и водохранилищ. Реки, озера и водохранилища как элементы ландшафтов находятся под воздействием ряда природных процессов: геологических, климатических и биологических. Водные объекты чутко реагирует на все изменения, происходящие в окружающей их среде, что и находит отражение в изменении водного режима, состоянии и качества пресных и соленых вод, рапы и грязевых отложений.

Целью статьи является анализ конфликтов природопользования в водоохраных территориях, поскольку конфликтные ситуации между природопользователями и нормативно-установленным состоянием окружающей среды, а также между самими природопользователями могут приводить к нежелательным, а порой необратимым последствиям.

Под конфликтом природопользования в зонах санитарной охраны водных объектов авторами понимается ситуация, формирующаяся в пределах определенной территории, обусловленная полифункциональной хозяйственной деятельностью, приводящей к нарушению нормативно установленного состояния окружающей среды. Сопровождается ущербом какой-либо из отраслей природопользования или приводит к деструктивному развитию территории.

Материалы и методы исследований. Авторы проводили совместные исследования с работниками Гипроводхоза (1995-2005 гг.) по выявлению ландшафтной структуры, антропогенной нагрузки на территориях водосборных бассейнов Симферопольского и Чернореченского водохранилищ и озера Саки.